

INSTITUTUL DE INVESTIGARE
A CRIMELOR COMUNISMULUI ȘI
MEMORIA EXILULUI ROMÂNESC

Dalia BĂTHORY • Ștefan BOSOMITU • Cosmin BUDEANĂ
(coordonatori)

ROMÂNIA DE LA COMUNISM LA POSTCOMUNISM

Criză, transformare, democratizare

**Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor
Comunismului și Memoria Exilului Românesc**

Volumele XIV-XV, 2019-2020

Disidența maghiară ardeleană în anii 1980. Forme de exprimare : samizdat, atitudine individuală, cerc științific subteran

Abstract : *The Transylvanian Hungarian civic opposition began to manifest itself more strongly from the early 1980s through the activities of small groups of intellectuals, who operated in several locations in Transylvania and in Bucharest. The present study deals with those who at first sight proved to be the most vocal in terms of human rights in the Ceaușescu dictatorship. What happened then – the case of the Oradea-based samizdat publication known as Ellenpontok (Counterpoints), the cultural opposition activities carried out by the linguist Éva Cseke-Gyimesi, as well as by the poet Géza Szőcs, both from Cluj-Napoca, by the Limes Circle and by the Kiáltó Szó (Screaming Word) samizdat from Cluj-Napoca – seems to be integrated into a natural process of evolution, which has encouraged civic resistance among the Hungarian minority in Romania.*

Keywords : *Transylvanian Hungarian dissent, human rights, persecution, secret police*

* Asociația Pokoly din Cluj-Napoca. E-mail : sarlovagas@yahoo.com.

Începem studiul de față cu o definiție și o constatare. În primul rând, cine este disidentul? După formularea lui Roy Medvedev, un disident este o persoană care nu este de acord cu fundamentele ideologice, politice, economice și morale ale unei anumite societăți și care nu numai că are păreri diferite, dar le exprimă și public, adică nu doar în familie sau printre prietenii apropiați¹. Cum am putea caracteriza persoanele cu păreri și opinii diferite ale societății maghiare transilvănene din anii 1980? Se pare că formulările Évei Cseke-Gyimesi² sunt cele mai aproape de adevăr, din moment ce vorbim despre luptători mai mult sau mai puțin singuratici, oponenți care nu pot fi etichetați ca „inocenți” ori „victime”, deoarece s-au angajat voluntar să apere o anumită viziune despre lume, credință, religie și și-au asumat consecințele opiniilor și acțiunilor lor: supravegherea, interceptarea apelurilor telefonice, perchezițiile la domiciliu, interzicerea publicării, diverse măsuri disciplinare, concedierea din instituții și, în anumite cazuri, violența fizică și chiar închisoarea. Toate acestea au fost suportate cu conștiința că cel mai important lucru pe care îl pot obține este să atragă permanent atenția asupra încălcărilor drepturilor omului într-un regim dictatorial³.

Opoziția civică maghiară transilvăneană a început să se manifeste mai pregnant la începutul anilor 1980, prin activități ale unor grupuri mici de intelectuali, care operau în mai multe locuri din Transilvania și în București. Studiul de față se ocupă cu cei care, la prima vedere, s-au dovedit a fi cei mai vocali în ceea ce privește drepturile

1. Roy Aleksandrovici Medvedev (n. 1925), activist pentru drepturile omului, disident, scriitor politic rus. Vezi Roy Aleksandrovich Medvedev, George Shriver, *Let History Judge. The Origins and Consequences of Stalinism*, Oxford University Press, Oxford, 1989; Roy Aleksandrovich Medvedev, Piero Ostellino, George Saunders, *On Soviet Dissent*, Columbia University Press, New York, 1980.
2. Éva Cseke-Gyimesi (1945-2011), lingvistă, profesor universitar, critic literar și scriitoare, s-a remarcat ca apărătoare fermă a drepturilor minorității maghiare din Transilvania. Despre activitatea ei, vezi cercetările realizate în proiectul *COURAGE. Opoziția culturală – Asu-marea moștenirii culturale a disidenței din fostele țări socialiste*, finanțat de Uniunea Europeană în cadrul programului de cercetare și inovare Orizont 2020, prin acordul de finanțare nr. 692919. Mai precis, colecțiile *COURAGE Registry*, „Éva Cseke-Gyimesi – Colecția de la BCU Cluj-Napoca”, de Csongor János, <http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n25187?ro>, doi: 10.24389/25187; „Éva Cseke-Gyimesi – Colecția ad-hoc de la CNSAS”, de Csongor János; <http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n45705?ro>, doi: 10.24389/45705 (accesat la 21.10.2020).
3. Vezi Éva Cs. Gyimesi, *Szem a láncon. Bevezetés a szekusdossziék hermeneutikájába (O za in lanj. Introducere în hermeneutica dosarelor Securității)*, Korunk – Komp-Press, Kolozsvár, 2009, p. 31.

omului în dictatura ceaușistă. Cele întâmplate atunci – cazul samizdatului *Ellenpontok* (*Contrapuncte*) din Oradea, activitățile culturale de opoziție desfășurate de lingvista Éva Cseke-Gyimesi și de poetul Géza Szőcs¹, ambii din Cluj, de Cercul Limes, respectiv de samizdatul *Kiáltó Szó* (*Strigătul*) din Cluj – par să se integreze într-un proces firesc al evoluției, care a încurajat rezistența civică în rândul minorității maghiare din România.

Studiul de față se bazează, pe lângă dosarele întocmite de fosta Securitate celor implicați în acțiunile de opoziție studiate și aflate în Arhiva Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității, pe interviuri de istorie orală cu unii dintre aceștia, precum și pe lucrări de memorialistică.

Samizdatul *Ellenpontok* (*Contrapuncte*) din 1982

Una dintre cele mai importante întrebări pe care ar trebui să ni le punem este : oare de ce această revistă subterană a apărut la Oradea ? Pentru ca acest lucru să se poată întâmpla au fost necesare mai multe componente, iar una foarte importantă a fost existența Cercului Literar „Endre Ady” din localitate, ale cărui evenimente au reprezentat un prilej pentru discutarea operelor scriitorilor și autorilor locali. Mai mult, asemenea întâlniri ofereau și posibilitatea invitării unor intelectuali și personalități culturale marcante din comunitatea maghiară, care susțineau prezentări referitoare la domeniul lor de activitate în fața unui public care depășea adesea o sută de membri. La aceste evenimente au participat și filosoful Attila Ara-Kovács² sau profesorul de școală secundară Antal Károly Tóth³. Ultimul, în calitate de președinte al Cercului

1. Géza István Szőcs (1953-2020), poet maghiar transilvănean, laureat al premiilor Kossuth și József Attila, disident, om politic. Vezi Géza Szőcs, Endre Wellmann Farkas, *Amikor fordul az ezred. Beszélgetőkönyv és dokumentumgyűjtemény* (*Când milenul se transformă. Carte vorbitoare și colecție de documente*), Ulpius-ház Könyvkiadó, Budapest, 2009.
2. Attila Ara-Kovács (n. 1953), filosof, politician, jurnalist și redactor. La 26 aprilie 1978, Securitatea din Oradea a deschis un dosar cu numele conspirativ „Bastionul”, cu scopul de a-i ține sub supraveghere pe membrii Cercului Literar „Endre Ady”. Aici găsim date și despre cel urmărit sub numele de cod „Kos”. Arhiva Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității (ACNSAS), fond Informativ, dosar 210560, vol. 1, f. 27 f-v ; vol. 2, f. 200 ; vol. 5, ff. 12, 15-16 ; vol. 6, ff. 9-31, 184-186 f-v, 232, 265, 362-363 ; vol. 7, ff. 1-6, 10-15 ; Blogul lui Attila Ara-Kovács, *Diplomáciai jegyzet. Rólam (Notă diplomatică. Despre mine)*, <https://arakovacs.wixsite.com/jegyzet/rolam> (accesat la 10.09.2020).
3. Antal Károly Tóth (n. 1942), eseist maghiar transilvănean, redactor, disident. În dosarul de supraveghere „Bastionul”, compus din șapte volume, numele lui a fost inclus abia în 1979, dar în cele din urmă a ajuns figura centrală. Până la emigrarea lor, în iulie 1984, familia Tóth a fost permanent sub supravegherea Securității. După emigrare, poliția secretă a continuat să monitorizeze viețile celor implicați în caz, precum și contactele lor cu familia în cadrul planului operațional cu numele conspirativ „Oponenții-83”. În cazul lui Tóth, acest lucru a continuat până la 24 mai 1986, când dosarul „Bastionul” a fost închis. Acest lucru

Literar „Endre Ady” în perioada 1976-1978, a participat la organizarea evenimentelor și activităților Cercului, care trebuiau să respecte direcțiile impuse de autoritățile locale¹. Experiența dobândită l-a încurajat pe Tóth să se implice tot mai mult în viața publică și din 1979 să se „radicalizeze”², însă, înainte de februarie 1982, această atitudine s-a manifestat numai prin acțiuni care se limitau la cadrul legal al epocii, adică la memorii de protest adresate conducerii de partid, însă fără succes³.

A doua componentă importantă a fost lipsa unei reviste culturale în limba maghiară la Oradea, asemănătoare cu *Korunk (Timpul nostru)* de la Cluj-Napoca sau cu *Igaz Szó (Cuvântul adevărat)* de la Târgu Mureș. La inițiativa comună a lui Sándor Bölöni, liderul Mesei Rotunde Literare din Oradea⁴, a lui Gábor Varga, inginer chimist⁵, și

nu a însemnat că Securitatea nu mai era interesată de caz, după cum reiese din cel de-al șaptelea volum al dosarului, care include transcrieri ale emisiunilor TV și de radio difuzate în februarie, martie, august și septembrie 1989, cele mai multe însă despre Attila Arakóvács. ACNSAS, fond Informativ, dosar 210560, vol. 1-7, *passim*.

1. Vezi István Gittai, László Szücs, *Péntek esti szabadságunk. A nagyváradi Ady Endre Irodalmi Kör húsz éve (Libertatea noastră de vineri seara. Cei douăzeci de ani ai Cercului Literar Endre Ady din Oradea)*, Bihari Napló Kiadó, Nagyvárad, 1998, pp. 116-147.
2. În decembrie 1979, împreună cu soția sa, Ilona, Tóth a inițiat și a participat la o serie de evenimente cunoscute sub numele „explozia cercului”, care au dus la concedierea liderului Cercului Literar „Endre Ady”, Róbert L. Nagy, din cauza atitudinilor servile față de autoritățile culturale. În același timp, au reușit să obțină aprobarea de la autorități pentru o transformare a Cercului – o victorie pentru membrii acestuia –, ceea ce însemna că din acel moment Cercul avea să fie condus de un consiliu director. Interviu cu Antal Károly Tóth și Ilona Tóth, realizat de Csongor Jánosi la 25 noiembrie 2017 în Göteborg, Suedia. Interviuul se află în posesia COURAGE Registry Oral History Collection.
3. În data de 27 noiembrie 1979, ca profesor la Școala nr. 1 de pe Calea Clujului din Oradea, Tóth a scris un memoriu de protest adresat CC al PCR, Ministerului Educației și Inspectoratului Școlar Județean Bihor, în care atrăgea atenția asupra salariilor neplătite pentru perioada sesiunii de examene din vară de la fostul său loc de muncă (Școala nr. 7 de pe Strada Griviței) și făcea aluzie la prevederea nr. 7033/79 a Ministerului Educației. Tóth și directorul școlii au fost convocați la Inspectoratul Școlar Județean unde, în cadrul unei ședințe improvizate, prezidată de inspectorul școlar general, i s-a explicat că în calitate de profesor nu are dreptul să ia legătura cu ministerul de resort în nicio privință. Acesta nu era primul memoriu al lui Tóth. Într-un document depus anterior, el ridicase problema stării deplorabile a castelului fortificat din Oradea și distrugerea parțială a șanțului cu apă al acestuia. Scrisoarea, semnată și de alți colegi români, a rămas fără răspuns. ACNSAS, fond Informativ, dosar 210560, vol. 1, ff. 158-163; Antal Károly Tóth, *Hova-tovább ? Az Ellenpontok dokumentumai, esszék, tanulmányok (De unde până unde ? Contrapuncte : documente incluse, eseuri, studii)*, Magyar Ökumenikus Önképzőkör – Savaria University Press, Stockholm – Szombathely, 1994, pp. 17-21.
4. Sándor Bölöni (1939-1982), jurnalist, traducător, organizator literar maghiar transilvănean. Despre activitatea lui din perioada 1978-1982 până la sinuciderea sa, vezi documentele poliției politice. ACNSAS, fond Informativ, dosar 625167, vol. 1-3, *passim*.
5. Gábor Varga (n. 1948), inginer chimist, politician, dramaturg maghiar transilvănean. Despre urmărirea lui de către Securitate între 1971-1987, vezi ACNSAS, fond Informativ, dosar 123357, vol. 1-6 *passim*; fond Penal, dosar 1108, *passim*.

a jurnalistului Imre Robotos¹ s-a depus o moțiune la Comitetul Central al PCR, precum și la Uniunea Scriitorilor din București, prin care se cerea o autorizație pentru înființarea unei reviste independente. Luând în considerare o posibilă respingere, ei au propus și o alternativă, respectiv crearea publicației ca supliment al revistei culturale și literare românești *Familia*.

Această inițiativă s-a bucurat și de sprijinul membrilor Cercului Literar „Endre Ady”. Mai mult, soții Tóth au luat parte la efortul național, care a presupus deplasări în mai multe locuri (Cluj-Napoca, Baia Mare, Satu Mare, Carei, Valea lui Mihai, Săcueni) unde au cerut sprijinul personalităților publice locale la strângerea de semnături pentru susținerea proiectului lor². Aici trebuie menționată și poziția publică radicală a lui Tóth, care în data de 5 aprilie 1981, la Cluj-Napoca, la consfătuirea redactorilor rubricilor de tineret de la ziarele de limbă maghiară județene, vorbind despre temele care ar trebui abordate în rubricile de tineret, a afirmat că „acestea se fac că nu știu despre cea mai importantă dintre probleme și anume cea a școlilor în limba maghiară, care se împuținează mereu, deși versiunea oficială este alta”. El și-a exprimat opinia că jurnaliștii ar trebui să se concentreze în primul rând asupra acestei probleme, precum și asupra șanselor de dezvoltare a tineretului maghiar din România³.

Lipsa de eficiență a moțiunilor și a scrisorilor de protest, incapacitatea liderilor culturali maghiari din Transilvania invitați la Cercul Literar „Endre Ady” de a oferi răspunsuri la problemele concrete cu care se confrunta minoritatea maghiară (rolul acesteia ca liant, importanța responsabilității individuale) au dus la căutarea altor forme de expresie, și așa a apărut ideea unei reviste samizdat, ca produs al unei societăți încâtușate. În februarie 1982, Attila Ara-Kovács, membru al comitetului director al Cercului Literar, le-a vorbit soților Tóth despre planul său de a lansa o revistă clandestină, cu titlul *Ellenpontok*. El discutase deja despre această intenție cu poetul clujean Géza Szócs, precum și cu János Molnár⁴, preot reformat care slujea în Tâmașda (județul Bihor). Atât Szócs, cât și Molnár i-au promis că vor sprijini activ proiectul. În acea perioadă, Tóth încă mai credea că nu a epuizat toate posibilitățile de acțiune legală, dar atitudinea pozitivă a soției sale, Ilona⁵, față de ideea unei reviste

1. Imre Robotos (1911-2001), ziarist, redactor, critic literar. Vezi Imre Robotos, *Pengeváltás. A csapdák nem lehet elkerülni (Schimb de replici. Capcanele nu pot fi evitate)*, Literátor Könyvkiadó, Nagyvárad, 1997.
2. Interviu cu Antal Károly Tóth și Ilona Tóth; ACNSAS, fond Informativ, dosar 210560, vol. 1, ff. 254-262 f-v.
3. Vezi adresa nr. 0031973 din 18 mai 1981 a Inspectoratului Județean Timiș către Inspectoratul Județean Bihor al Ministerului de Interne. ACNSAS, fond Informativ, dosar 210560, vol. 2, f. 126.
4. János Molnár (n. 1949), teolog reformat, scriitor bisericesc, poet și prozator maghiar transilvănean. Despre activitatea lui, vezi János Molnár, *Szigorúan ellenőrzött evangélium (Evanghelia strict controlată)*, vol. I-IV, ediția a II-a revizuită, 2, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2014.
5. Ilona Tóth (n. Szűcs, 1958), funcționară, disidentă maghiară transilvăneană. Informații biografice accesibile online la <http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n29275?ro> (accesat la 30.09.2020).

samizdat, precum și cartea scriitorului român Ion Lăncrănjan, *Cuvânt despre Transilvania* (Editura Sport Turism, București, 1982), scrisă pe un ton ostil față de maghiari, l-au convins în cele din urmă să se implice în proiect¹.

Munca efectivă de redactare a revistei samizdat a început în februarie 1982². Majoritatea textelor erau obținute de Ara-Kovács cu sprijinul contactelor sale. În plus față de redactare și imprimare, editorii din Oradea se ocupau și de distribuția revistei, atât în localitate, cât și în Ungaria. Géza Szócs a fost de acord să distribuie revista samizdat mai cu seamă în Cluj-Napoca și în Târgu Mureș³.

Conceptul de bază din spatele revistei era discutarea deschisă a condițiilor de viață ale comunității maghiare. Ara-Kovács a scris un text al cărui mesaj general a apărut pe a doua pagină a fiecărei ediții, prima jumătate putând fi interpretată și ca o *ars poetica*: „*Contrapuncte* este o revistă samizdat. Este tipărită ocazional. Scopul ei este de a răspândi informații despre absența drepturilor omului în Europa Centrală și de Est, și, în special, despre politica de oprimare politică, economică, culturală a maghiarilor din Transilvania”.

Revista a fost inspirată de revistele samizdat maghiare și poloneze care existau în acea perioadă. Deși publicarea ei a fost justificată de nevoia de a apăra interesele minorității, ea își propunea să realizeze mai mult decât atât, evidențiind caracterul inuman și natura distructivă a ideologiei comuniste și, în același timp, demonstrând simpatie față de opoziția românească. Primele șase numere au fost produse în câte cinci exemplare, cu ajutorul unei mașini de scris achiziționate din Ungaria. Deoarece aceasta nu era înregistrată la Miliție, identificarea sa după litere era imposibilă. Primele cinci numere au fost redactate de Ara-Kovács, iar Ilona Tóth a ajutat la multiplicare. Al șaselea număr a fost tipărit și redactat de Antal Károly Tóth. Numerele șapte și opt au fost copiate de soții Tóth în 50 de exemplare, folosind șabloane de hârtie și un dispozitiv de copiere polonez denumit „ramka”. Cea de-a noua ediție, publicată în ianuarie 1983, a fost opera lui Attila Ara-Kovács care, după arestările și audierile din noiembrie-decembrie 1982, s-a asigurat că articolele din această ultimă ediție vor ajunge în Ungaria⁴.

Majoritatea celor nouă numere pot fi considerate tematice, deoarece se concentrează pe situația și problemele specifice minorității maghiare din România. Dimensiunile

1. Interviu cu Antal Károly Tóth și Ilona Tóth.

2. Colecția privată despre samizdatul *Ellenpontok* deținută de familia Tóth la Göteborg cuprinde cele mai ample materiale privitoare la această revistă clandestină în limba maghiară. În acest sens, vezi COURAGE Registry, „Ellenpontok – Colecția Privată Tóth”, de Csongor Jánosi, <http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n55720?ro>, doi: 10.24389/55720 (accesat la 21.10.2020).

3. Interviu cu Géza Szócs realizat de Csongor Jánosi la 23 august 2018 în Cluj-Napoca. Interviuul se află în posesia COURAGE Registry Oral History Collection.

4. Vezi Antal Károly Tóth, Ilona Tóth, *Egy samizdat az életünkben. Az Ellenpontok. (Un samizdat în viața noastră. Contrapunctele)*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2017, pp. 36-67.

lor au variat între 14 și 56 de pagini. Articolele erau organizate pe coloane intitulate „Documente”, „De partea cealaltă a cenzurii” și „Se zvonește”¹. Cele opt numere publicate în intervalul martie-octombrie 1982 includ în total 65 de articole pe 293 de pagini tipărite. La acestea se adaugă ediția a noua, de 24 de pagini. O treime dintre aceste texte reprezintă materiale documentare și articole preluate de la publicații străine. Mai mult de jumătate (aproape două treimi) dintre articole sunt primele publicații ale unor autori transilvăneni².

Faptul că *Ellenpontok* a devenit binecunoscută nu este rezultatul distribuției locale, ținând cont de puținele numere care au apărut. Un rol important l-au jucat opoziția maghiară, presa emigrantilor maghiari, presa occidentală și în special Radio Europa Liberă, care în noiembrie-decembrie 1982 a difuzat textele din „Memorandum” și din „Propunerea de program” din numărul opt al samizdatului de mai multe ori, texte care au ajuns inclusiv la participanții de la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Madrid, declanșând critici internaționale împotriva regimului Ceaușescu. Deși intervențiile Securității, care din noiembrie-decembrie 1982 au fost urmate de investigații, s-au finalizat cu „achitarea” echipei redacționale a *Ellenpontok* în mai 1983, acest epilog nu a adus liniște redactorilor, care în cele din urmă au ales să emigreze³.

Foarte important e însă că revista clandestină „publicată independent” în 1982 a îndrăznit să contrazică ideologia oficială și să „dărâme zidul de tăcere”. Editorii săi au demonstrat că era posibil să gândești diferit chiar și în România în contextul escaladării măsurilor represive și că nu numai eroul solitar putea reprezenta opoziția⁴. Faptul că sistemul, datorită influenței opiniei publice internaționale, nu a reușit să înceapă urmărirea penală împotriva redactorilor revistei samizdat a permis ca *Ellenpontok* – începând de la mijlocul anilor 1980 – să servească drept bază de referință, încurajând rezistența civică în rândul minorității maghiare din România.

1. Vezi Antal Károly Tóth, *Ellenpontok (Contrapuncte)*, Pro-Print, Csíkszereda, 2000 ; interviu cu Antal Károly Tóth și Ilona Tóth.
2. Vezi Antal Károly Tóth, *Hova-tovább? Az Ellenpontok dokumentumai, esszék, tanulmányok...*, pp. 52-53.
3. Colecția ad-hoc *Ellenpontok* din Arhiva CNSAS cuprinde, pe lângă dosarele de Securitate, dovezi scrise care arată că redactorii samizdatului au criticat sistemul și au luptat împotriva încălcărilor drepturilor omului și a discriminării etnice. Colecția oferă informații nu numai despre monitorizarea vieților intelectualilor maghiari din România în anii 1970 și 1980, ci și despre metodele de lucru aplicate de poliția secretă, a cărei activitate nu a încetat nici după emigrarea forțată a oponenților regimului. Vezi COURAGE Registry, „Ellenpontok – Colecție Ad-hoc la CNSAS”, de Csongor Jánosi, <http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n39270?ro>, doi: 10.24389/39270 (accesat la 21.10.2020).
4. János Molnár, *Az Egyetlen. Az Ellenpontok és az ellenpontosok története (Singurul. Contrapuntele și istoria fondatorilor săi)*, Agapé, Szeged, 1993, p. 5.

Viața de intelectual minoritar. Activitatea profesoarei universitare Éva Cseke-Gyimesi și a poetului Géza Szőcs la mijlocul anilor 1980

În calitate de cadru didactic la catedra de literatură maghiară, Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai”, Éva Cseke-Gyimesi și-a început activitatea în 1977, predând literatura maghiară transilvăneană. Studiul surselor din perioada interbelică i-a radicalizat atitudinea împotriva dictaturii, într-o perioadă în care numărul de studenți maghiari admiși anual la programul de limba și literatura maghiară scădea treptat. Acesta era rezultatul direct al sistemului așa-numitelor „repartiții” de la sfârșitul studiilor universitare, aplicat tuturor absolvenților, indiferent de etnie, dar studenții maghiari erau descurajați de faptul că ar fi putut primi repartiție într-o zonă dincolo de Munții Carpați, în afara Transilvaniei¹. În acest context, Gyimesi a început să țină prelegeri fără conotații ideologice, care îi atrăgeau și pe studenții maghiari de la alte facultăți². Pentru Gyimesi un moment de cotitură l-a reprezentat apariția, în 1982, a revistei samizdat *Ellenpontok*. În decembrie 1982, când unul dintre editori, poetul Géza Szőcs, s-a întors acasă cu piciorul în ghips, Gyimesi a inițiat o acțiune de strângere de fonduri la filiala din Cluj-Napoca a Uniunii Scriitorilor³. La scurt timp după aceea, pe 17 mai 1983, a fost interogată de Securitate cu privire la

1. Termenul „repartiție” necesită o scurtă explicație. Înainte de 1989, absolvenții de studii universitare din România primeau un loc de muncă de la Ministerul Educației prin intermediul unui sistem centralizat. Postul oferit în urma „repartiției” nu putea fi abandonat de proaspătul absolvent timp de trei ani (sau doi ani, în cazul celor care aveau o medie generală peste 9), altfel persoana respectivă nu mai putea lucra în domeniu. „Repartițiile” se desfășurau în conformitate cu o listă de locuri de muncă întocmită de minister, iar proaspeții absolvenți își puteau alege postul în baza rezultatelor la învățătură și a altor criterii. De multe ori, acest lucru ducea la destrămarea unor căsătorii planificate, deoarece viitorii soți nu își puteau lua o casă împreună decât dacă erau deja căsătoriți înainte de „repartiție”.
2. După interpretarea col. Oprea Ioan, șeful securității clujene, respectiv lt.-col. Oprea Florian, șeful serviciului I/B din Cluj-Napoca, răspunzător pentru monitorizarea „naționaliștilor maghiari”, s-au întâmplat următoarele: „În calitate de cadru didactic, *Cseke Eva* a întreținut o atmosferă naționalistă în rândul studenților. Astfel, în cadrul unei ore de istorie a literaturii maghiare avută în luna ianuarie a.c. [1983], cu o grupă de 9 studenți din anul IV a secției maghiare a Facultății de Filologie, a oferit spre studiu studenților un material de cca 30 pagini dactilografiate, cuprinzând mai multe articole cu un conținut interpretativ, de factură naționalistă, apărute în presa de limbă maghiară din țara noastră în perioada interbelică. Lecturarea acestor materiale a avut un efect negativ asupra studenților”. Vezi propunerea Inspectoratului Județean Cluj din 25 august 1983 către DSS, Direcția I-a din București, conform căreia la 20 august s-a înaintat o notă cu un conținut similar și pentru organele locale de partid, propunându-se înlăturarea lui Gyimesi din învățământul superior. ACNSAS, fond Informativ, dosar 17980, vol. 3, f. 56.
3. Éva Cs. Gyimesi, *op. cit.*, pp. 44-45.

Ellenpontok și redactorii săi, cu această ocazie recunoscând că era de acord cu ideile revistei¹.

Ea a fost considerată „autoarea morală” a memoriilor adresate de absolvenții promoției 1983 a secției maghiare a Facultății de Filologie către Ministerul Educației și Învățământului și către Comitetul Central al PCR prin care au protestat împotriva repartițiilor dincolo de Munții Carpați. Un astfel de memoriu a fost trimis personal de Gyimesi prin intermediul lui Gusztáv Molnár² din București, pentru a fi predat „unui tovarăș secretar al CC al PCR”³. Nemulțumirile absolvenților cu privire la locurile declarate libere de minister au început încă în prima zi după afișarea lor, respectiv la 3 iulie 1983, când au întocmit și înaintat secretarului de stat Iuliu Furo (Furó Gyula)⁴ un memoriu colectiv intitulat „Contestație”, pe care l-au semnat cu toții. Semnatarii au inserat ideea că toți absolvenții sunt de naționalitate maghiară și au arătat că la specialitatea „A” (limba maghiară) nu li s-au oferit decât opt locuri, celelalte fiind la limbi moderne și în școli cu limba de predare română. În continuare, ei au motivat că ar exista catedre atât de limba maghiară, cât și de limbi moderne, acestea din urmă tot la școli cu limba de predare maghiară, catedre ce nu au fost declarate libere. În final, ei au solicitat completarea listei cu posturile publicate inițial, astfel încât să aibă posibilitatea de a-și alege locurile atât conform specialității în care s-au pregătit, cât și limbii lor materne. În al doilea memoriu, tot colectiv, pe care l-au întocmit în 6-7 iulie 1983, menționând că nu sunt mulțumiți de răspunsul dat la contestația lor inițială, au precizat că nu pot accepta repartizarea conform listei cu locurile publicate și au solicitat din nou – fără succes și de această dată – să li se soluționeze favorabil doleanțele⁵.

După informațiile Securității, protestatarii au fost sprijiniți și de poetul Sándor Kányádi⁶, redactor la revista *Napsugár* (*Rază de soare*) din Cluj-Napoca, care a fost

1. ACNSAS, fond Informativ, dosar 17980, vol. 3, f. 55 f-v.
2. Gusztáv Molnár (n. 1948), filosof, politolog, redactor. Despre urmărirea și relația sa cu poliția politică, vezi ACNSAS, fond Informativ, dosar 64739; dosar 236674, vol. 1-4, *passim*; fond Rețea, dosar 11763/BN, rola 79, *passim*.
3. Cel mai elocvent memorandum în legătură cu repartizarea absolvenților de la universitate este cel adresat la 8 martie 1988 Vioricăi Nicolau, ministru adjunct al Ministerului Educației și Învățământului. ACNSAS, fond Informativ, dosar 17980, vol. 1, ff. 247-249; vol. 5, ff. 70-73.
4. Ca urmare a politicii de atragere a minorităților de după 1968, din 1969 s-a reînființat Direcția pentru Naționalități din Ministerul Învățământului, unde maghiarii erau reprezentați prin doi inspectori și un secretar de stat, Gyula Furó, care a deținut funcția și în anii 1980. Hilda Hencz, *Bucureștiul maghiar. Scurtă istorie a maghiarilor din București de la începuturi până în prezent*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2011, pp. 204, 225.
5. ACNSAS, fond Informativ, dosar 17980, vol. 3, f. 60 f-v.
6. Sándor Kányádi (1929-2018), poet maghiar transilvănean, figură marcantă a poeziei maghiare contemporane. Despre urmărirea lui de către Securitate începând cu anii 1950 și până la sfârșitul regimului comunist, vezi ACNSAS, fond Informativ, dosar 203447, vol. 1-10, *passim*.

vizitat de doi dintre absolvenți, ce i-au predat câte un exemplar din memoriile lor. Kányádi le-a spus să nu cedeze, pentru că ceea ce se face cu ei este împotriva politicii naționale a partidului. El i-a mai îndemnat pe vizitatori să își lămurească părinții să trimită scrisori conducerii superioare de partid și de stat, în care să își arate nemulțumirile privind situația necorespunzătoare în care au ajuns copiii lor. Poetul l-a căutat la telefon și pe Géza Domokos¹, vicepreședintele Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară, pentru a-l pune în temă, dar fără succes, acesta din urmă fiind reținut de o delegație americană².

Ca și în 1983 și 1984 – într-o atmosferă sumbră, marcată de desființări de clase elementare și secundare de limbă maghiară, în paralel cu anularea posibilității de a susține examenele de grad sau definitivat, precum și de admitere la universități și politehnici în limba maternă³ –, absolvenții din promoția 1985, de care Gyimesi răspundea, au redactat un memoriu și, încurajați de profesoara lor, în semn de protest, nu s-au prezentat în ziua „repartiției”⁴. În urma acestui eveniment etichetat drept instigare – și fără rezultate, care ulterior a condus la emigrarea majorității generației –, Gyimesi s-a confruntat nu cu Securitatea, ci cu conducerea propriei universități, cu prorectorul Nicolae Edroiu, cu secretarul de partid al universității Vasile Vesa, respectiv cu decana facultății de filologie, Georgeta Andreescu⁵.

În 1983, Gyimesi a publicat volumul *Teremtett világ. Rendhagyó bevezetés az irodalomba (Lumea creată. O introducere neobișnuită în literatură)*, care datorită non-conformismului său – principiile reflectate în carte fiind incompatibile cu ideologia oficială – a făcut-o foarte cunoscută inclusiv în Ungaria. Această creștere de popularitate

1. Géza Domokos (1928-2007), scriitor, traducător literar și om politic maghiar transilvănean. Vezi COURAGE Registry, sub titlul „Documentation Centre – Romanian Institute for Research on National Minorities”, de Ágnes Kiss, <http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n20753?ro>, doi: 10.24389/80990 (21.10/2020).
2. ACNSAS, fond Informativ, dosar 017980, vol. 3, f. 61.
3. *Ibidem*, ff. 145-146.
4. Studenții maghiari de la Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca au optat aproape exclusiv pentru secția de limbă maghiară, unde studiau și o altă limbă străină, respectiv pentru o limbă străină principală și limba maghiară ca secundară. În 1985, absolvenților secției de maghiară și o limbă străină (engleză, germană, franceză, rusă) li s-au oferit cinci locuri în Transilvania (dintre care două în oraș) și 16 în alte localități din țară, toate în zone rurale sever defavorizate. Când a venit vorba de cele două posturi mai avantajoase din orașele transilvănene, s-a dovedit că acestea erau trecute pe listă doar pentru a induce în eroare, deoarece nu erau disponibile, pe motiv că sunt „funcții de o responsabilitate considerabilă”, care intră în competența Securității. Lista nominală de poziții anunțate arată că absolvenții secției de maghiară erau distribuiți exclusiv în școli din Vechiul Regat al României sau în școli românești din Transilvania, fiind obligați să le predea elevilor români disciplina studiată pe plan secundar (rusă, germană etc.). Absolvenților nu le-a fost oferit nici măcar un post în județele populate masiv de maghiari din Ținutul Secuiesc, deși acolo exista în mod clar un deficit de profesori și, de asemenea, în ciuda faptului că școlile din zona menționată mai sus au transmis autorităților centrale cererile lor pentru circa 30-40 de profesori tineri, absolvenți de maghiară. *Ibidem*, ff. 136-144.
5. Éva Cs. Gyimesi, *op. cit.*, pp. 57-58.

a făcut ca autoritățile comuniste să limiteze contramăsurile împotriva ei, inclusiv criticarea în public a activității sale profesionale. Cu toate acestea, din 1986 ea a ajuns în situația de a-i fi refuzată publicarea de către toate editurile din România¹.

Ellenpontok, ca o linie roșie, a împărțit viața lui Géza Szőcs în două: înainte² și după 1982³. După ce cazul samizdatului a fost închis, poetul a rămas în România, dar vreme îndelungată a fost șomer și s-a confruntat cu numeroase dificultăți. Securitatea i-a urmărit activitatea în cadrul planului operațional cu numele conspirativ „Oponenții-83”, fiind supus periodic interogatoriilor și obligat să dea declarații. Printre prioritățile activității Securității clujene, coordonată de București, se aflau compromiterea totală și discreditarea sa morală prin trimiterea în străinătate de scrisori falsificate în numele lui, în care ar fi declarat că problemele minorităților din România fuseseră rezolvate. De asemenea, s-a urmărit descurajarea și izolarea sa, atât în țară, cât și în străinătate. La 26 iunie 1985, poliția secretă a percheziționat casa părinților săi și apoi, la 1 octombrie, i-a percheziționat domiciliul. Din când în când, publicarea lucrărilor sale era aprobată, pentru a sugera că acesta era în relații bune cu autoritățile comuniste. Angajarea lui ca filolog la Institutul de Lingvistică din Cluj-Napoca în mai 1985 i-a divizat pe intelectualii maghiari ai orașului⁴. Era urmărit pe stradă, corespondența îi era interceptată și apelurile telefonice din străinătate îi erau ascultate și mereu întrerupte. În plus, numărul său de telefon era schimbat periodic fără știrea lui, pentru a nu mai putea fi contactat⁵. Scrisoarea sa din 2 decembrie 1985 către Ara-Kovács din Budapesta reflectă starea de izolare și umilință zilnică, negând, în același timp, acuzațiile că ar fi agent secret: „Am realizat că tot ceea ce spun mă face un ticălos, iar tăcerea mea mă face și ea ticălos”⁶.

1. *Ibidem*, p. 62.

2. Ca absolvent al Facultății de Filologie, specializarea maghiară-rusă, din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, între 1977-1982 a lucrat la cotidianul *Igazság*, în calitate de redactor al suplimentului pentru tineret *Fellegvár*. În anul școlar 1982-1983 a lucrat, pentru scurtă vreme, ca suplinitor la Liceul nr. 3 din Cluj-Napoca. Primul său volum de poezie, *Te mentél át a vízen ? (Tu ești cel care a traversat apa ?)*, publicat în 1975, i-a adus imediat un loc în prima linie a poezilor generației sale și a poeziei maghiare din România. În poeziile sale a abordat teme-cheie ale comunității maghiare cu foarte mare claritate, iar volumele care au urmat i-au adus faima și l-au impus și în literatura maghiară universală. În anul universitar 1979-1980, la propunerea scriitorului András Sütő, a studiat la Universitatea din Viena ca bursier Herder. În 1981 a câștigat o bursă în Berlinul de Vest și a profitat de această ocazie pentru a călători în Olanda, Belgia, Canada și Statele Unite. ACNSAS, fond Informativ, dosar 160234, vol. 3, ff. 236-237 f-v; vol. 4, f. 50 f-v; vol. 5, ff. 385-388; vol. 6, ff. 211-244.

3. Despre monitorizarea poetului clujean de la sfârșitul anilor 1970, precum și despre hărțuirea și urmărirea lui pe parcursul anilor 1980, vezi volumele dosarului de urmărire informativă cu numele conspirativ „Sabău”. ACNSAS, fond Informativ, dosar 160234, volumele 1-16, *passim*.

4. ACNSAS, fond Informativ, dosar 160234, vol. 3, ff. 78, 84.

5. *Ibidem*, vol. 4, f. 13 f-v.

6. *Ibidem*, vol. 1, f. 106.

Cu toate acestea, Szőcs și-a continuat activitatea de disident. Mai întâi, pe 14 iulie 1984 a adresat o petiție de 14 pagini Comitetului Central al PCR, în care a pledat pentru drepturile minorității maghiare și, în acel moment singur, pentru ale germanilor¹. Tot în această petiție, în spiritul „moralei politice și al umanismului”, a pledat pentru condamnării politici: profesorul de filosofie Ernő Borbély, precum și economistul László Buzás, care tocmai ispășeau pedepse de șapte, respectiv șase ani de închisoare. Motivul condamnării lor nu a fost dat publicității, dar deoarece arestarea lor s-a petrecut pe 23 noiembrie 1982, respectiv 25 februarie 1983, în cadrul opiniei publice s-a format părerea că ar fi avut legătură cu apariția samizdatului *Ellenpontok*, ceea ce nu era adevărat². „În acest context, condamnarea lor ar umbri imensa generozitate cu care cazul redactorilor *Contrapunctelor* a fost în sfârșit clasat” – scrisese Szőcs³.

Neprimind niciun răspuns, în cursul lunii noiembrie 1984 a trimis din nou petiția autorităților centrale. Pe 10 februarie 1985, Szőcs a finalizat propunerea privind crearea unei alianțe mondiale a minorităților. Peste câteva zile, la 15 februarie, în București, scriitorul Dorin Tudoran i s-a alăturat și a semnat propunerea, la fel ca economistul și politicianul Károly Király⁴, în ziua de 27 martie 1985, la Târgu Mureș. În cursul lunii aprilie, Szőcs a înaintat o altă petiție Comitetului Central al PCR, datată pe 28 martie 1985, la care a anexat și propunerea semnată privind crearea unei alianțe mondiale a minorităților. Petiția a reprezentat nu numai o acțiune organizată, ci și o demonstrație comună maghiaro-română. Ulterior, materialul a ajuns și la Radio Europa Liberă și a devenit subiectul unor articole în presa occidentală⁵.

În cele din urmă, Szőcs a ajuns la concluzia că, deși era posibil să trăiască și era nevoie ca el să rămână în România, devenise imposibil să își mai desfășoare activitatea intelectuală, așa că, în cele din urmă, a optat pentru emigrare și a părăsit țara la 31 august 1986⁶. Până la schimbarea regimului, Securitatea i-a monitorizat îndeaproape activitatea profesională și publică, în special interviurile și discursurile legate de România, susținute la diferite întâlniri și emisiuni radio. Poliția secretă cunoștea și

1. *Ibidem*, ff. 124-137, 372-373 f-v.

2. Despre acest capitol al opoziției civile maghiare transilvănene, vezi Borbély Ernő, *Academia politică de la Aiud. Deținuți politici în România anilor '80*, ediție îngrijită de Dalia Báthory, Andrea Cârstea, cuvânt-înainte de Szőcs Géza, Polirom, Iași, 2019.

3. ACNSAS, fond Informativ, dosar 160234, vol. 4, f. 137.

4. Károly Király (n. 1930), politician, economist și jurnalist maghiar transilvănean. Dosarele despre activitatea lui întocmite de Securitate sunt destul de incomplete și conțin doar materiale de interceptare și de filaj din perioada 1983-1987. ACNSAS, fond Informativ, dosar 203543, vol. 1-3, *passim*; Ibolya Király, *Emlék-repeszek. Király Károly igazsága (Cioburi de memorie. Adevărul lui Károly Király)*, Antológia Kiadó, Lakitelek, 2016.

5. ACNSAS, fond Informativ, dosar 160234, vol. 5, ff. 71-79; Géza Szőcs, Endre Wellmann Farkas, *op. cit.*, pp. 61-70.

6. A emigrat mai întâi în RFG, apoi în Elveția. În perioada 1986-1989 a lucrat ca ziarist la Geneva și, mai târziu, între 1989 și 1990, a fost șeful biroului din Budapesta al Radio Europa Liberă. Vezi blogul lui, <http://szocsgeza.eu/hu/> (accesat la 5.10.2020).

contactele sale excelente cu emigranții maghiari din Vest și faptul că la 5 mai 1987 a fost intervievat de Comitetul pentru Relații Externe al Senatului Statelor Unite cu privire la minoritatea maghiară din Transilvania. Corespondența și apelurile telefonice către rudele din România îi erau interceptate, mesajele livrate prin intermediari sau pachetele erau verificate. De asemenea, poliția secretă a încercat să îi afle intențiile, să îl controleze și să îl „influențeze pozitiv” prin agenți provocatori și, în paralel, deoarece se urmărea menținerea aparenței că este agent al Securității, s-au luat măsuri de compromitere a sa cu ajutorul rețelei de informatori și al Diviziei „D” de dezinformare din București. Ca măsură de „precauție”, i-au monitorizat îndeaproape familia și prietenii și, ocazional, i-au amenințat pe aceștia, dar și pe străinii care vizitau țara și care erau suspecți că acționau ca mesageri ai săi¹.

Cercul Limes (1985-1987)

Anii 1985-1987 trebuie legați de Cercul Limes, care a fost un fel de club de dezbateri pentru cei cărora li s-a refuzat dreptul de a mai publica, o comunitate inspiratoare, care oferea o scenă publică și feedback intelectualilor marginalizați. Cercul s-a format sub conducerea editorului de la *Kriterion* din București, filosoful și politologul Gusztáv Molnár. În vara anului 1985, acesta a ajuns la concluzia că, potrivit ideologiei partidului, se vrea transformarea completă a editurii, în sensul să nu mai tolereze valorile autonome în planul de publicare, cum s-a întâmplat și la revista *Korunk*, condusă de Győző Rácz². În cele din urmă, Molnár a inițiat înființarea unei comunități creatoare, compusă din oameni care îi erau prieteni și cu care fusese în contact ca editor timp de ani de zile. Printre membrii Cercului s-au numărat Béla Bíró³, Gáspár Bíró⁴, Éva Cseke-Gyimesi, Péter Cseke⁵, Sándor Balázs⁶, Sándor

1. ACNSAS, fond Informativ, dosar 160234, vol. 1, ff. 16-25 ; vol. 13, ff. 20-25.
2. Győző Rácz (1935-1989), filosof, eseist, critic literar, editor, profesor universitar maghiar transilvănean. Între 1971-1983 a fost redactor-șef adjunct al revistei *Korunk*, din octombrie 1984 fiind numit redactor-șef, în locul lui Ernő Gáll. Comportamentul său în această funcție a fost marcat de o loialitate completă față de partid. Lajos Kántor, „Birtok és hatalom” („Posezie și putere”), în *Helikon*, anul XXVIII, nr. 17 (727), 2017, <https://www.helikon.ro/birtok-es-hatalom/> (accesat la 5.10.2020).
3. Béla Bíró (n. 1947), ziarist maghiar transilvănean. Vezi fișa personală, ACNSAS, fond Informativ, dosar 0236674, vol. 1, f. 120 f-v.
4. Gáspár Fazekas Bíró (n. 1958), avocat maghiar transilvănean. *Ibidem*, f. 119.
5. Péter Cseke (n. 1945), istoric literar, jurnalist, poet, sociograf, profesor universitar maghiar transilvănean. Vezi Péter Cseke, Gusztáv Molnár, *Nem lehet. A kisebbségi sors vitája (Nu se poate. Disputa destinului minoritar)*, Seria Limes könyvek, Héttorony, Budapest, 1989.
6. Sándor Balázs (n. 1928), filosof, profesor universitar maghiar transilvănean. Despre monitorizarea lui de către Securitate, vezi dosarul de urmărire informativă cu numele conspirativ „Sociologul”. ACNSAS, fond Informativ, dosar 161638, vol. 1-3, *passim*.

N. Szilágyi¹, Károly Vekov², Ernő Fábián³, Levente Salat⁴, Csaba Lőrincz⁵ și Imre Pászka⁶.

Pe parcursul existenței sale de un an și jumătate, această comunitate a produs aproximativ 900 de pagini. Membrii ei s-au dovedit viabili și creativi ; cu textele lor publicate în anii 1980 au devenit parte a procesului prin care intelectualii maghiari din România și-au format identitatea propriei comunități⁷. De la început, dezbaterile lor au fost organizate în jurul câtorva stâlpi puternici, cum ar fi : opoziția și contextul între transilvanism⁸ și vederea maghiară în ansamblu ; orientarea ideologică, precum și dualitatea unei atitudini pur teoretice, filosofice ; angajamentul comun față de

1. Sándor N. Szilágyi (n. 1948), lingvist, editor, publicist, profesor universitar maghiar transilvănean. Din activitatea științifică, vezi Sándor N. Szilágyi, *Mi-egy-más. Közéleti írások (Noi-una-alta. Scrieri publice)*, Kalota Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003.
2. Károly Vekov (1947-2020), istoric, profesor universitar și om politic maghiar transilvănean. Din activitatea lui științifică, vezi Károly Vekov, *Istoriografia maghiară din Transilvania în secolul al XVI-lea*, Studium, Cluj-Napoca, 2004.
3. Ernő Fábián (1934-2001), pedagog, filosof, critic maghiar transilvănean. Din activitatea lui, vezi Ernő Fábián, *Naplójegyzetek 1980-1990 (Jurnal 1980-1990)*, editat și prefațat de Nándor Bárdi, Gusztáv Tamás Filep, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2010.
4. Levente Salat-Zakariás (n. 1957), eseist, specialist în filosofie și științe politice, profesor universitar maghiar transilvănean. Din activitatea științifică, vezi Levente Salat, *Kulturális megosztottság és demokrácia. A normatív és empirikus politikatudomány érvei a közösségi autonómia kérdésében (Diviziune culturală și democrație. Argumentele științei politice normative și empirice cu privire la problema autonomiei comunitare)*, Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár, 2011.
5. Csaba Lőrincz (1959-2008), publicist, profesor universitar, politician. Din cauza activităților sale în Cercul Limes a fost hărțuit de Securitate și, ca urmare, s-a mutat în Ungaria în 1986, unde s-a alăturat mișcărilor politice care au precedat schimbarea de regim. Membru fondator al Fidesz, expert în minorități și afaceri externe și în același timp unul dintre fondatorii ideologici ai Universității Libere din Bálványos. Despre activitatea lui, vezi Csaba Lőrincz, *A mérték. Egybegyűjtött írások tőle és róla (Măsura. Scrisuri colectate de la el și despre el)*, text îngrijit și redactat de Béla Borsi-Kálmán, Gusztáv Tamás Filep, Miklós Zelei, Kisebbségékért – Pro Minoritate Alapítvány Méry Ratio, Budapest – Somorja, 2010.
6. Imre Pászka (n. 1949), sociolog, profesor universitar maghiar transilvănean. Între 1980 și 1988 a fost angajat al cotidianului politic timișorean *Szabad Szó (Cuvântul liber)*. Din activitatea lui în perioada respectivă, vezi Imre Pászka, *Struktúrák és közösségek (Structuri și comunități)*, Kriterion Könyvkiadó, București, 1984.
7. Vezi „A LIMES – múlt és jelen időben” („Limesul – în trecut și în prezent”), în *A Hét*, nr. 19, 10 mai 1990, pp. 6-7.
8. Pe tema transilvanismului trebuie remarcat manuscrisul de la acea vreme al Évei Cseke-Gyimesi, *Gyöngy és homok. Ideológiai értékjelképek a magyar irodalomban (Perlă și nisip. Simboluri ideologice de valoare în literatura maghiară)*, sumarul operei publicate în 1992 fiind accesibil online la adresa <http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n39795?ro> (accesat la 10.10.2020).

tradiția liberală, populară și social-democrată provenită din marxism, pe lângă care a apărut în dezbateri și o nouă atitudine, care poate fi numită „postideologică”¹.

Dosarele CNSAS menționează între 1985 și 1986 patru întruniri ale Cercului Limes: între 20 și 21 septembrie 1985 la București², între 2 și 3 noiembrie 1985 la Brașov³, pe 3 mai 1986 la Brașov⁴, pe 30 august 1986 la Ilieni, în județul Covasna⁵, cea din 10 noiembrie 1986 de la București lipsind din documente. În data de 6 februarie 1987 a avut loc la Cluj-Napoca, din ordinul gen. colonel Iulian Vlad, o convocare, cu participarea șefilor serviciilor I/B însărcinați cu „naționaliștii maghiari” din județele Cluj, Mureș, Covasna, Harghita, Bihor, Satu Mare și Timiș, a Securității Municipiului București, precum și a cinci cadre din serviciul de profil din Direcția I București, ocazie cu care s-a analizat acțiunea informativă „Editorul”⁶. Aceasta a fost urmată a doua zi, pe 7 februarie 1987, de percheziționarea apartamentului lui Gusztáv Molnár din București de către Miliția capitalei și de ridicarea mai multor „materiale de interes operativ”⁷, eveniment ce a însemnat sfârșitul întrunirilor Cercului Limes. Drept consecință, pe 16 martie 1987 Molnár și-a pierdut locul de muncă, iar pe 18 aprilie a fost dat afară și din partid. La 9 aprilie 1987, el și-a depus actele pentru emigrare, iar în 30 martie 1988, împreună cu familia, a plecat în Ungaria. Ulterior, din noiembrie 1988, a ajuns și pe lista neagră a persoanelor considerate indezirabile în România⁸. Consecințele asupra celorlalți membri ai Cercului și a celor care au știut de întâlnirile acestuia au fost exteriorizate mai cu seamă în cadrul colectivelor de muncă, sub forma unor muștrări și avertismente⁹, la fel ca în cazul redactorilor

1. Vezi „Bretter és a tanítványok. Molnár Gusztávval beszélget Törzsök Erika” („Bretter și discipolii. Erika Törzsök în dialog cu Gusztáv Molnár”), în *Kellék – filozófiai folyóirat*, nr. 23, 2003, pp. 19-40.
2. Participanți la întruniri: Vilmos Ágoston, Béla Bíró, Gáspár Bíró, Ernő Fábíán, Gusztáv Molnár, Károly Vekov. ACNSAS, fond Informativ, dosar 236674, vol. 4, f. 3.
3. Participanți la întruniri: Béla Bíró, Ernő Fábíán, Gusztáv Molnár, Levente Salat. ACNSAS, fond Informativ, dosar 236674, vol. 3, ff. 62-389.
4. Participanți la întruniri: Sándor Balázs, Ernő Fábíán, Gusztáv Molnár, Károly Vekov. *Ibidem*, ff. 58-61.
5. Participanți la întruniri: Sándor Balázs, Béla Bíró, Ernő Fábíán, Csaba Lőrincz, Gusztáv Molnár, Levente Salat. ACNSAS, fond Informativ, dosar 236674, vol. 4, ff. 4-381.
6. ACNSAS, fond Informativ, dosar 161638, vol. 1, f. 17.
7. Vezi procesul-verbal de percheziție domiciliară, precum și nota complementară care, între altele, a precizat că cele confiscate „sunt supuse trierii, traducerii și analizei pentru a se stabili conținutul lor”, respectiv că „sunt asigurate măsuri de control asupra activității obiectivului și legăturilor sale din București și din țară”. ACNSAS, fond Informativ, dosar 0236674, vol. 1, ff. 13-21, 32 f-v.
8. *Ibidem*, ff. 47, 67, 69, 86, 101 f-v.
9. La 23 februarie 1987, publicistul pensionar Edgár Balogh a fost atenționat de prim-secretarul Comitetului Municipal Cluj-Napoca al PCR, Nicolae Preda. La 6 martie 1987, Lajos Kántor a fost tras la răspundere în fața colectivului de redacție *Korunk* și atenționat de Ioan Sasu, secretar cu propagandă la Comitetul Județean Cluj al PCR. La 10 aprilie 1987, profesoara

Ellenpontok, renunțându-se la intentarea unei acțiuni pe cale penală. Documentele Cercului au fost publicate integral în 2004 de către fondator, aceasta și după ce a reușit să recupereze o parte a lor din dosarele de Securitate aflate în arhiva CNSAS¹.

Samizdatul *Kiáltó Szó* (*Strigătul*) din 1988-1989

Întâlnirile Cercului Limes se desfășurau mereu în locuințe private. Ultima întâlnire, stabilită pentru 20-22 februarie 1987, trebuia să se țină în casa profesorului de filosofie Sándor Balázs de la Cluj-Napoca. Aceasta nu s-a produs, iar suspendarea Cercului a cauzat un gol imens. Balázs, fiind destul de familiarizat cu circumstanțele, a venit cu ideea umplerii vidului și a sugerat lansarea unei reviste samizdat. El a propus titlul *Kiáltó Szó*, inspirat de pamfletul cu același nume al arhitectului și politicianului maghiar Károly Kós, din 1921. În urma discutării ideii cu lingvista Éva Cseke-Gyimesi, au ajuns la concluzia că, spre deosebire de *Ellenpontok*, editată la Oradea, ar fi indicat ca acest samizdat să fie publicat în Ungaria². În toamna lui 1987, ei au reușit să ia legătura cu mai mulți maghiari dornici să susțină implementarea proiectului, care au contribuit mai ales din perspectivă tehnică, trimitându-i lui Balázs un calculator personal Sinclair ZX Spectrum 48K, o raritate în acei ani. El a conectat PC-ul la micul televizor sport care servea drept monitor și la magnetofon, care permitea stocarea datelor, apoi a dactilografiat manuscrisele colectate la tastatură. Dispozitivul de scară mică nu putea să memoreze mai mult de un rând jumătate, în consecință textul trebuia să fie salvat iar și iar pe casetă. După ce întregul text a fost tastat, el l-a codat integral. După codare, textul de cinci pagini s-a transformat într-un paragraf de mângălituri care devenea accesibil prin introducerea codului. Balázs a

Éva Cseke-Gyimesi a fost invitată și atenționată de Aurel Negucioiu, rectorul universității clujene, acțiune ce s-a repetat în 21 octombrie 1987. La 2 iunie 1987, profesorul Sándor Balázs a fost chemat și atenționat de Nicolae Preda. Măsura a fost luată în prezența lui Petre Berce, secretarul Comitetului de Partid pe Centrul Universitar, și a lui Constantin Drondoe, secretarul BOB. La 9 ianuarie 1988, Balázs a fost atenționat și de rectorul Aurel Negucioiu. În urma analizei comune dintre colonelul Gheorghe Rațiu, șeful Direcției I, și colonelul Nicolae Ioniță, șeful Securității Județului Cluj, s-a hotărât ca Gusztáv Molnár să fie avertizat sub acoperirea organelor de Miliție. Măsura a fost întreprinsă la 25 august 1987 la Cluj-Napoca, când i s-a atras atenția lui Molnár „că prin preocupările sale poluează viața socială” din localitate. La 15 decembrie 1987, pensionarul Ernő Gáll, fost redactor-șef al revistei *Korunk*, a fost chemat și atenționat de prim-secretarul Nicolae Preda. ACNSAS, fond Informativ, dosar 161638, vol. 1, ff. 55-59, 221-222.

1. *Transzcendens remény. A Limes-kör dokumentumai, 1985-1989 (Speranță transcendentă. Documentele Cercului Limes, 1985-1989)*, întocmit și adnotat de Gusztáv Molnár, Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2004.
2. Interviu cu Sándor Balázs realizat de Csongor Jánosi la 1 decembrie 2017, în Cluj-Napoca. Interviuul se află în posesia COURAGE Registry Oral History Collection.

copiat materialul criptat pe casete care conțineau cântece de muzică populară. Apoi, casetele au fost trimise în Ungaria prin intermediul unor tineri al căror nume nu le-a reținut în mod voit. El nu a știut cine a proiectat formatul general al samizdatului, cine a dactilografiat textele și nici nu i-a cunoscut personal pe editori. După tipărirea primului număr, în toamna anului 1988, samizdatul s-a întors în Transilvania și a fost distribuit. Ulterior, în primăvara lui 1989 a apărut un al doilea număr, iar despre următoarele șapte nu se știe dacă au mai fost sau nu publicate. Cum Balázs nu știa cine se ocupa de editarea lor, nu a avut pe cine întreba cu privire la ele. La această problemă nu se va găsi probabil niciodată o rezolvare satisfăcătoare¹.

Balázs a împărțit personalul care a realizat samizdatul în două categorii. Un grup a fost cel al editorilor, care executau operațiunile propriu-zise, aranjau textele, le traduceau etc. A doua categorie îi includea pe așa-zii colaboratori externi, care doar trimiteau texte. Cea mai restrânsă echipă de editori consta din 8-10 oameni, în cea mai mare parte cadre universitare și jurnaliști. În această privință, trebuie menționați Éva Cseke-Gyimesi și soțul său, Péter Cseke, Sándor Balázs și cea de-a doua soție a sa, precum și filosoful György Nagy², jurnaliștii László Pillich³ și Árpád Páll⁴, scriitorul György Beke⁵, dar și chimistul Róbert Schwartz⁶ și soția sa Anikó. Colaboratorii externi îi includeau, printre alții, și pe foștii membri ai Cercului Limes, istoricul Ernő Fábrián, criticul literar Lajos Kántor⁷, politologul Levente Salat sau

1. Sándor Balázs, *Kiáltó Szó. Volt egyszer egy szamizdat (Strigățul. A fost odată un samizdat)*, Kriterion, Kolozsvár, 2005, pp. 16-20.
2. György Nagy (1938-1998), filosof, profesor universitar maghiar transilvănean. Sándor Tonk, „Nagy György emléke” („Amintirea lui Nagy György”), în *Erdélyi Múzeum*, nr. 1-2, 1999, pp. 147-148.
3. László Pillich (n. 1951), economist, sociograf, jurnalist, politician maghiar transilvănean. Din activitatea lui științifică, vezi László Pillich, *Városom égvyrűi. Kolozsvár város szociológiája (Inelele de an ale orașului meu. Sociologia orașului Cluj)*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1985.
4. Árpád Páll (1927-1997), scriitor, jurnalist și critic de teatru maghiar transilvănean. Din activitatea lui științifică, vezi Árpád Páll, *Színházi világtájak (Lumi teatrale)*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1987.
5. György Beke (1927-2007), scriitor, jurnalist și traducător maghiar transilvănean. Din activitatea lui științifică, vezi György Beke, *Fără interpret. Convorbiri cu 56 de scriitori despre relațiile literare româno-maghiare*, Editura Kriterion, București, 1972.
6. Róbert Schwartz (n. 1944), chimist, publicist, politician. Din 2010 este președintele Comunității Evreiești din Cluj-Napoca. Din activitatea lui de publicist, vezi Sándor Balázs, Róbert Schwartz, *Funar-korszak Kolozsváron. A helyi sajtó tükrében (1992-2000) (Era Funar la Cluj. În lumina presei locale [1992-2000])*, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2017.
7. Lajos Kántor (1937-2007), filolog, istoric și critic literar maghiar transilvănean. Din activitatea sa științifică, vezi Lajos Kántor (ed.), *Titkosan – nyíltan. Korunk-történetek a titkosszolgálatok működéséről. Emlékezések, tanulmányok, dokumentumok (În secret – în mod deschis. Povestiri Korunk despre modul de funcționare a serviciilor secrete. Amintiri, studii, documente)*, Korunk – Komp-Press, Kolozsvár, 2014.

lingvistul Sándor N. Szilágyi. Balázs i-a inclus și pe disidenții Doina Cornea¹ și Marius Tabacu² în această categorie. În ceea ce o privește pe Doina Cornea, ei au tradus câteva dintre scrisorile acesteia difuzate de Radio Europa Liberă și, de asemenea, au publicat un interviu cu aceasta, iar în cazul lui Marius Tabacu au publicat o scrisoare adresată de acesta Doinei Cornea³.

Odată cu apariția revistei clandestine, în perioada ce a urmat, emisiunea de limbă maghiară a Radio Europa Liberă a difuzat articolul program al samizdatului *Kiáltó Szó*, intitulat „A Ceaușescu-korszak után” („După epoca Ceaușescu”), în care editorii au oferit o prezentare a perspectivelor lor în ceea ce privește vremurile postdictatoriale. Textul de lansare al programului formulat în comun de editori a precizat ca scop crearea unei societăți care funcționează într-un sistem multipartit și bazat pe proprietate privată. Balázs și colaboratorii săi nu au văzut soluția într-un singur partid politic, ci au preferat perspectiva democratică. Aceștia lucrau pe o scară mai largă, care conținea problemele politice, chestiunile bisericii și puțină literatură, printre altele. Dincolo de acestea, scopul samizdatului a fost stabilirea unui dialog, eliminarea izolării, prezentarea situației maghiarilor în România și formarea unei alianțe cu persoane și grupuri de români cu orientare democratică, pe cât permitea situația⁴.

Colaboratorii samizdatului – ajutați și de timpul scurt rămas până la schimbarea de regim – au rămas neidentificați de poliția politică. După dosarele văzute până acum la CNSAS, organele de Securitate din Cluj-Napoca au fost cel mai aproape de adevăr în cazul profesoarei Cseke-Gyimesi, încă din decembrie 1988 aceasta fiind suspectată și cercetată pentru implicarea în redactarea samizdatului⁵.

1. Doina Cornea (1929-2018), profesoară universitară, publicistă și disidentă. Despre activitatea ei, vezi COURAGE Registry, „Doina Cornea – Colecția Privată”, de Corneliu Pintilescu și Cristina Petrescu, <http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n122650?ro>, doi: 10.24389/122650; COURAGE Registry, „Doina Cornea – Colecția Ad-hoc de la CNSAS”, de Corneliu Pintilescu și Cristina Petrescu, <http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n8306?ro>, doi: 10.24389/8306 (accesat la 21.10.2020).
2. Marius Tabacu (1952-2020), traducător literar, regizor de film și pianist. Din activitatea lui științifică, vezi Miklós Bánffy, gróf, *Trilogia transilvană*, vol. I-IV, traducere de Marius Tabacu, Marta Petreu, Lucian Nastasă, Institutul Cultural Român – Tracus Arte, București, 2019.
3. Vezi COURAGE Registry, „Kiáltó Szó – Colecția privată Sándor Balázs”, de Csongor Jánosi, <http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n75466?ro>, doi: 10.24389/75466 (accesat la 21.10.2020).
4. Vezi Balázs, Sándor. *Declarație politică, Kiáltó Szó, nr. 1/1988*, de Csongor Jánosi, <http://courage.btk.mta.hu/courage/individual/n49113?ro> (accesat la 16.10.2020).
5. Vezi nota de stadiu din 12 decembrie 1988 întocmită de Serviciul I/B al Inspectoratului Județean Cluj în cazul urmăritei „Elena”. ACNSAS, fond Informativ, dosar 017980, vol. 4, ff. 72-78; dosar 161638, vol. 1. ff. 40-46.

În loc de concluzii

Deși până în prezent nu au fost publicate încă lucrări lămuritoare despre intelectualitatea maghiară transilvăneană în ansamblu în anii comunismului, există printre istoricii care s-au aplecat asupra subiectului tendința de a-i prezenta pe unii dintre intelectualii maghiari de stânga ca opozanți ai sistemului comunist din România. Este vorba de personalități care, după 1989, au căutat să „lucreze” pentru „posteritate” în scrierile lor retrospective și astfel să își îmbunătățească imaginea în fața opiniei publice. Ei și-au prezentat activitatea din acei ani drept rezistență și au încercat să aducă argumente conform cărora au servit mai bine cauza maghiarimii din poziții de putere decât dacă ar fi ales să se confrunte cu autoritățile¹.

Pentru o mai bună înțelegere a ceea ce s-a întâmplat în anii 1970-1980, reamintim că în 28 iunie 1968 a avut loc la București o întâlnire a reprezentanților intelectualilor minorității maghiare cu conducerea superioară de partid. Ulterior, câteva dintre doleanțe au fost acceptate, iar ca urmare au fost înființate ziare de limbă maghiară – de exemplu, revista social-culturală în limba maghiară *A Hét (Săptămâna)* din București –, editura *Kriterion*, emisiuni în limbile maghiară și germană la Televiziunea Română etc. O parte dintre acești intelectuali au ajuns să ocupe diverse funcții, lucru ce a fost însoțit (fără să fie foarte vizibil pe moment) și de obligația exprimării ocazionale a loialității față de conducerea de partid. Astfel, când Uniunea Scriitorilor din Ungaria, în urma unei dezbateri la o masă rotundă din mai 1968, a făcut aprecieri despre dubla legătură a literaturii maghiare transilvănene – susținând că, pe de o parte, aceasta este conectată la literatura din România, dar, în același timp, este și o parte integrantă a literaturii maghiare –, Bucureștii au cerut ca acest lucru să fie negat. Printre cei care au dat curs solicitării s-a numărat Géza Domokos în ziarul *Előre (Înainte)*, Sándor Huszár în *Utunk (Drumul nostru)*, Zsolt Gálfalvi și Győző Hajdu în *Igaz Szó*².

Așadar, în urma acestui „compromis cultural” din 1968 între Partidul Comunist și această generație de intelectuali, cei din urmă au devenit parte a exercitării puterii și au fost îndatorați pe deplin din cauza funcțiilor pe care le-au obținut. Este adevărat și că la sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970 ei au avut o contribuție la îmbogățirea vieții culturale maghiare din România și au făcut destinul minoritar mai

1. Vezi în acest sens masa tematicii de opozanți în timpul regimului comunist în cadrul expoziției itinerante cu adevărat impresionantă „Elmúlt Jelen. A romániai magyarok 1989-90-es rendszerváltása” („Prezentul trecut. Maghiarii din România în contextul schimbării de regim din 1989-1990”), organizată de Fundația Eurotrans, realizatorii fiind Melinda Blos-Jáni, János Fodor, Dénes Miklósi și Beáta Molnár, <https://elmultjelen.ro/kiallitas> (accesat la 16.10.2020).
2. Zoltán Csaba Novák, *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965-1974 (Epoca de aur? Politică față de maghiari a regimului Ceaușescu. Vol. I: 1965-1974)*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2011, pp. 33-81.

acceptabil. Totuși, ca urmare a Tezelor din iulie 1971 și în urma schimbării politicilor de partid, începând cu mijlocul anilor 1970 aceștia au devenit elemente tolerate pe scena politică bucureșteană și, chiar dacă erau ascultați, sugestiile lor pentru îmbunătățirea vieții minorității maghiare nu au mai fost luate în considerare. Această generație „in-house”, purtătoare de statut, care a protestat după așa-zisele reguli oficiale, a înotat în mare parte cu valul până la schimbarea de regim, prestând activități discutabile și rareori reușind să confrunte deschis/public ideologia partidului.

Pe de altă parte, cei născuți în anii 1940-1950, care la începutul anilor 1980 aveau 30-40 de ani, s-au aflat, de asemenea, în legătură cu generația purtătoare de statut. Astfel, cei tineri s-au dezvoltat intelectual în mediul cercurilor literare și filosofice – Cercul Gábor Gaál, Cercul Diotima –, ori în așa-numita „galaxie Echinox” din Cluj. Ei au constatat că generația „in-house” are un angajament ideologic, precum și o disponibilitate și dorință constantă de a face compromisuri, atitudine care a devenit esența vieții lor. Prin urmare, cei tineri, fiind conștienți că au o marjă limitată de manevră, au trecut la alte forme de a-și exprima modul „diferit” de gândire.

În aceste condiții, considerăm inacceptabilă menționarea „opozanților” din generația purtătorilor de statut – care s-au bucurat în același timp de grațiile partidului și ale conducerii superioare de stat –, împreună cu numele acelora care, după surse documentare certe, în urma activității opoziționiste/disidente au fost forțați fie să emigreze, fie, rămânând acasă, să suporte persecuția zilnică.

Aceste personalități „in-house” trebuie studiate separat, iar cercetătorul care a absolvit un „erou” controversat trebuie să accepte că cineva întotdeauna va putea disputa corectitudinea constatării sale. Și în acest context trebuie pusă întrebarea: de ce este atât de important pentru cei care au servit regimul și au fost angajați în poziții de putere să fie văzuți ca opozanți după 1989? Pentru că între timp comunismul din România, alături de slujitorii săi, a fost condamnat? Pentru că aceasta este rețeta pentru a păstra un nimb asupra trecutului, că au fost și ei personalități de seamă și din acest motiv pot fi și în prezent? De ce nu le este suficientă recunoașterea că, buni comuniști fiind (care credeau adesea în această ideologie), și-au apărât comunitatea (uneori cu succes) din poziția deținută? Ca bun comunist, iar nu ca opozant. De ce este atât de necesar să încerce să obțină atributul de „opozant” de la posteritate?

În acest context trebuie analizate cazul *Ellenpontok* din 1982 și celelalte activități de opoziție care în anii 1980 au format coloana vertebrală a ceea ce astăzi numim rezistență civică în rândul minorității maghiare din România. Cei enumerați în acest studiu nu au depășit cadrul opoziției democratice, protestul lor împotriva regimului Ceaușescu fiind marcat de o perspectivă cu adevărat democratică și proeuropeană. Practic, de numele lor se leagă principalele realizări în ceea ce privește lupta pentru drepturile omului și ale minorităților din România comunistă, ilustrate prin scrisori de protest, memorii, pamflete și samizdaturi.